

ИЗ ИНСТИТУТА

СТУДИЈСКИ ПРОЈЕКАТ ДЈЕЛА »ИСТОРИЈА САВЕЗА КОМУНИСТА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ«

Мада је до сада историја КПЈ и радничког покрета била предмет доста бројних научних, публицистичких и мемоарских дјела и других радова, још увијек немамо цјеловиту научну обраду ове значајне историјске материје. Преглед историје СКЈ који је објављен 1963. године и друга слична дјела одиграла су својевремено значајну улогу и изазвала висок степен интересовања шире јавности за револуционарну прошлост наших народа. У међувремену осјетно су порасле потребе и захтјеви нашег друштва, а и историјска наука је на том плану остварила видна нова достигнућа, тако да данас постоје повољнији услови и веће могућности за потпуније и темељитије освјетљавање историје КПЈ и радничког покрета.

Међутим, без обзира на постигнути напредак, стање извора и друге грађе, као и литературе која се односи на историју радничког покрета и КПЈ, те укупну историју народа Босне и Херцеговине, још увијек, због своје фрагментарности, не представља довољну основу за синтезу, што је констатовано и на савјетовању у Централном комитету СКБиХ почетком фебруара 1976. године, као и приликом разматрања нацрта овог студијског пројекта у Комисији Предсједништва ЦК СКБиХ за историју. Стога је неопходно даље интензивно истраживање и прикупљање свих врста извора, документације и свједочанстава, као и разматрање и научно интерпретирање сних кључних питања која до сада нису довољно или никако изучавана и освјетљавана. Попуњавање тих празнина изискује систематски и дуготрајни координирани напор научних, архивских и других јавних радника, који ће бити подржан и ефикасно потпомогнут од свих заинтересованих стручних и друштвено-политичких снага. Солидно

обављање ових и осталих предрадњи, нарочито анализирање појединих темељних проблема на посебним научним скуповима и савјетовањима, предуслов је за успјешну израду овог дјела.

Приступање овако замашном и одговорном послу, који се први пут организује у Босни и Херцеговини, тражи да се претходно прецизније утврди основна намјена и физиономија дјела »Историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине«. С обзиром да испољене иницијативе и потребе Савеза комуниста и других друштвено-политичких организација, школа, универзитета, центара за марксистичко образовање и шире јавности, ово дјело би најбоље одговорило својим разноврсним друштвеним циљевима ако се конципира и изради као публикација научног карактера која ће бити растерећена гломазном »научног апарата« и популарније стилски обликована. То значи да се треба оријентисати на писање идејно ангажованог дјела чији ће садржај бити на нивоу највиших достигнућа наше савремене науке и политичке мисли. Обим као и начин писања предвиђеног дјела у великој мјери је предодређен његовом намјеном.

Израда овако специфичног дјела захтијева усклађен и јединствен аналитички приступ и поступак, првенствено уважавање и досљедно спровођење сљедећих методолошких поставки:

— рад на дјелу од почетка до дефинитивног редиговања темељити на критичком научно-марксистичком прилазу и односу према историјској материји, укључујући и затечена гледишта и оцјене у историографској, мемоарској и публицистичкој литератури;

— одредити и концепцијски шире разрадити оквире периода и раздобља у зависности од реалних прилика и тока историјских збивања;

— основни предмет — КПЈ, односно КПБиХ — СКБиХ и цјелокупни револуционарни раднички покрет — поставити и посматрати у релацијама друштвених кретања на тлу Босне и Херцеговине, узимајући у обзир детерминанте, везе и утицаје изван тог подручја, нарочито укупност и међузависност основних процеса и одређених догађаја у југословенским земљама;

— реконструисати главне правце развојних процеса свих саставних дијелова револуционарног радничког покрета, првенствено КП — СК као фактора релевантних збивања у Босни и Херцеговини, тако да се видљиво значи стварно мјесто, улога и допринос комуниста историјским кретањима. Притом документовано и аналитички — у контексту савремених услова — приказати стање и текуће промјене организације, структуре, програмске усмјерености, идејно-политичке линије и становишта о најважнијим питањима у друштву, те све видове активности и остале функције и карактеристична обиљежја КП — СК и других револуционарних организација; посебно освјетлити изразитије карактеристике босанскохерцеговачке средине и особености КП — СК, СКОЈ-а и цјелокупног револуционарног покрета у Босни и Херцеговини, примјењујући и компаративне методе. Пратити и објашњавати идејна кретања, посебно развој марксистичке мисли у Босни и Херцеговини у појединим фазама предратног

радничког покрета, народнослободилачке борбе и социјалистичке револуције.

»Историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине« је јединствено научно дјело које ће обухватити цјелокупну одговарајућу историјску материју у релативно великом временском распону — од почетка радничког покрета, односно од оснивања комунистичке организације 1919. године, до 1978. године. Дјело ће бити презентирано у двије књиге: прва ће обухватити вишедеценијско раздобље до 1945. године, а друга читав послеријатни период обнове и социјалистичке изградње, укључујући и најновије догађаје. Та подјела није условљена само обимом историјске материје, него је одређена и другим релевантним разлозима. Наиме, поред садржинске разлике између та два раздобља, неуједначене су и објективне претпоставке за научни приступ обради историје КПЈ у Босни и Херцеговини до 1945. године и одговарајућим појавама и збивањима од 1945. до 1978. године. Поменута неуједначеност се огледа у количини изворне грађе и документације, и њиховој сређености, степену изучености историјских процеса, обиму објављене историографске и друге литературе, изграђеним облицима и стеченим искуствима на подручју методологије и сл.

Имајући у виду те и друге претпоставке, досадашњи резултати историографије и архивистике пружају повољније услове за рад на првој књизи »Историје Савеза комуниста Босне и Херцеговине«, премда и у тој области има још доста празнина које се могају попуњавати фундаменталним истраживањем, научним расправама и консултацијама, провјеравањима публикованих података, као и критичким преиспитивањем датих оцјена. Обим тих задатака је утолико већи, јер и у првој књизи »Историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине« у одређеној мјери мора бити заступљена и глобална историјска слика друштва, реконструкција и оцјена основних смјерова и резултата грађанске политике, окупаторско-квислиншког система, контрареволуционарних снага и слично, будући да се КПЈ формирала, развијала и у читавом међуратном раздобљу дјеловала у буржоаском друштву, а напосе стога што је основни смисао и циљ комуниста и цјелокупног револуционарног покрета био да темељно трансформише политички и социјални поредак у земљи.

У другој књизи »Историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине« (период 1945—1978) у средишту пажње ће бити они историјски процеси и догађаји који су карактеристични за Босну и Херцеговину, као и они проблеми који су имали одређени одраз на збивања у цијелој земљи и на Савез комуниста у цјелини, како би био реално показан допринос Савеза комуниста Босне и Херцеговине у разрјешавању питања и проблема значајних и за босанскохерцеговачки и за општи југословенски развој.

Савез комуниста Босне и Херцеговине, као саставни дио Савеза комуниста Југославије, био је, у цијелом периоду социјалистичке изградње у Југославији, односно Босни и Херцеговини, од 1945. године па даље, у средишту цјелокупног друштвено-политичког живота. Под његовим идејно-политичким водством народи и народности Босне и Херцеговине су постигли врло велике резултате на привред-

ном, културном, просвјетном, научном, социјално-здравственом и другим пољима друштвеног живота. Босна и Херцеговина је за тридесет посљедњих година превазишла елементарне особине индустријски заостале земље. Нарочито значајну улогу има базична индустрија која је подигнута на тлу Босне и Херцеговине. Посљедњих година се равномјерније развијају и друге индустријске гране. Од посебне је важности развој жељезничког и путног саобраћаја који је био потпуно неразвијен у ранијим периодима. На просвјетном, културном и научном пољу су постигнути завидни резултати. Од полуписменог и културно заосталог становништва прије револуције, Босна и Херцеговина улази у ред земаља са развијеном културом и просвјетом. То је омогућила широка мрежа основних и средњих школа, виших школа и факултета, научних института и других институција из области културе и науке. Мрежа социјалних, здравствених и других установа социјалног старања је огромно порасла и постигнути су значајни резултати на социјалном збрињавању и здравственом стању становништва.

Успјеси постигнути на привредном, политичком, културном и другим пољима дјелатности створили су повољне услове за развој нових самоуправних социјалистичких друштвених односа у Босни и Херцеговини, као и у Југославији у цјелини, који су достигли висок степен израђености. А самоуправни социјалистички односи имали су повратно дејство на развој друштвено-политичког и друштвено-економског система и на даљи развој братства и јединства народа и народности који заједно и измијешано живе на тлу Босне и Херцеговине.

Међутим, тај врло богат развојни пут којим су прошли народи и народности Босне и Херцеговине, под руководством СК БиХ, није још научно анализиран и обрађиван. До сада нема ни једног објављеног познатијег научног рада који освјетљава историју тога времена. Отуда и разлог да нису и довољно проучена и сумирана огромна позитивна, а и она негативна, искуства која би била од непроцењиве приједности у даљем раду на доградњи нашег политичког система и самоуправних социјалистичких односа. У вези с истакнутим, нужно је приступити научној обради историје СКБиХ у периоду социјалистичке изградње Босне и Херцеговине.

Истина, то ће бити врло тешко управо зато што нема монографија, а ни других озбиљних радова историчара за овај период. Али, то не значи да се, уз пуно ангажовање сарадника свих профила и струка, неће моћи урадити.

Први проблем код израде друге књиге »Историје СК БиХ« је недостатак историјске литературе за раздобље социјалистичке изградње. Наиме, између згуснутих историјских догађаја и обиља грађе о њима из назначеног периода, с једне и степена изучености тих кретања са становишта историографије, с друге стране, постоји очит несразмјер и то знатно већи него што је то случај у претходном периоду који улази у прву књигу »Историје Савеза комуниста Босне и Херцеговине«. Насупрот изузетној и бурној послератној историји и множини разноврсне грађе о том раздобљу револуционарне трансформације, данас располажемо врло оскудним фондом научне

литературе која би комплексније и синтетизованије освјетљавала и нашу недавну прошлост, односно савременост. О послеријатном развоју су, истина, писали социолози, правници, политолози и економисти, као и неки други стручњаци. Али, нема објављених већих радова из пера историчара. У 1978. години су, истина, изашле двије књиге под насловом »Историја СФРЈ«. Наиме, др Бранко Петрановић и др Чедомир Штрбац издали су »Историју СФРЈ« у три тома, од којих два тома садрже најважнија документа из послеријатног развоја СФРЈ, а у једној књизи су синтетизовали најважнија збивања и догађаје у послеријатном развоју Југославије. Друга је књига Душана Биланчића »Историја СФРЈ — главни процеси«. Међутим, и једна и друга књига, углавном, прате само одлуке централних партијских и државних органа и само донекле анализирају њихово провођење у републикама и покрајинама. Понегдје и успут се спуштају до базе да укажу како су се одлуке одражавале у бази и како су оне провођене. Па, и поред тога, ове књиге су добро дошле, јер су и у једној и у другој књизи маркирани најзначајнији догађаји, а успјешно су анализирани мјере државних и партијских органа Југославије на рјешавање одређених проблема пред којима су се налазили у појединим временским периодима. Међутим, ни једна ни друга књига не могу бити узор како треба радити, јер је у њима обрађивана историја СФРЈ, а не историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине, што је задатак овог пројекта.

И социолошка, правна, политолошка и економска литература може добро доћи да се расвијетле поједини догађаји, али ни она не може бити примарна.

Други проблем који треба разријешити јесте питање што је историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине у послеријатном периоду, у коме је Савез комуниста владајућа партија, па је о свим важнијим питањима из политичког, друштвено-економског, просвјетног, здравственог, социјалног и других области живота заузимао начелне ставове. Државни и други друштвени органи су те начелне ставове разрађивали, претварали у законе, односно конкретне закључке и радили на њиховом провођењу у живот. Према томе, нема ни једне области друштвеног живота из које се Савез комуниста може искључити, а то опет да нема ни једне друштвене области која неће бити анализирана у историји Савеза комуниста Босне и Херцеговине. Међутим, ова питања ће се обрадити у оној мјери у којој је Савез комуниста био присутан и код одлучивања и код провођења одређених одлука у живот. Дакле, сва ова питања посматрати из угла Савеза комуниста Босне и Херцеговине.

Трећи проблем је питање периодизације. Код разрјешавања овог проблема треба полазити од одређених најзначајнијих збивања.

Завршетак народноослободилачке борбе и оружаног дијела социјалистичке револуције мора бити полазна основа. Први период би требао да обухвати раздобље од 1945. године до доношења Закона о управљању привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива, 1950. године. Али, овај период треба подијелити на два временска раздобља. Прво раздобље би ишло до

Оснивачког конгреса Комунистичке партије Босне и Херцеговине 1948. године, а друго раздобље од 1948. до 1950. године.

Други период би се обрадио за вријеме од 1950. до 1964. године, до Осмог конгреса Савеза комуниста Југославије. У томе времену се развој у читавој земљи, па и у Босни и Херцеговини, кретао на бази утврђених принципа радничког самоуправљања. Иако развој није ишао праволинијски, самоуправни односи су се развијали у позитивном узлазном правцу и прогресивне снаге у Савезу комуниста Југославије, и поред свих отпора и тешкоћа, увијек су преовладавале.

Трећи период почиње 1964. године и траје до најновијих дана. Овај период је означен Осмим конгресом Савеза комуниста Југославије на коме је усвојен нови програм привредних и друштвених реформи. Два кључна става Осмог конгреса КПЈ, који обиљежавају етапу, су: преношење средстава за проширену репродукцију, а с тим у вези и права са државних и политичких органа на радне колективе у привреди и друго, развијање самоуправљања у радним организацијама према јачању моћи радника, а против бирократско-технократских настојања који су у својим рукама централизовали доходак до тога времена и одлучивали о њему.

У томе времену настају и нови елементи у политици Савеза комуниста Босне и Херцеговине о националном питању у Југославији, што ће утицати на сузбијање унитаристичке свијести, а касније омогућити уставну реформу Федерације. Ту је и привредна реформа из 1965. године.

На четвртој сједници 1966. године, ЦК СКЈ доноси одлуке о реорганизацији Савеза комуниста Југославије, о реорганизацији службе државне безбједности и др. Од 1966. до 1970. године преноси се дио друштвене моћи са органа Федерације на органе република и покрајина, да би 1974. године био донијет и Устав СФРЈ, а нешто касније и Закон о удруженом раду, чиме су, углавном, проведени у живот ставови заузети на Осмом конгресу, а разрађивани на каснијим конгресима СКЈ.

Четврти проблем је питање временске дистанце. Наиме, има мишљења да се историја не може писати ако процеси нису завршени. Ова мишљења се не могу у цјелости прихватити. Тамо гдје процеси нису смирени треба анализирати проблеме доношења одлука, њихову примјену, истаћи постигнуте, резултате, указати на проблеме итд.

Пети проблем су кадрови који ће радити на писању Историје Савеза комуниста Босне и Херцеговине. Овај проблем се намеће тим прије кад се зна да нема историчара у Босни и Херцеговини који се дуже баве овим проблемима послеријатног развитка. Па, кад се позову у помоћ и социолози, правници, економисти и политолози, није овај проблем ријешен у потпуности, јер се коначан текст »Историје СКБиХ« мора писати историјском методом и, како садржајно, тако и стилски, обличити у хомогено дјело.

Пошто ће дјело »Историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине« бити плод тимског рада и интердисциплинарног приступа нужно је утврдити и примијенити одговарајући систем реализације читавог подухвата. Његов успјех зависи од споразума, сарадње и пуне

ангажованости више радних организација, представника друштвено-политичких заједница и појединаца. Такође, разрађени пројект и рукопис заслужује пажљиво разматрање и верификацију ширег круга научних и друштвено-политичких радника, евентуално и у виду посебних заједничких савјетовања.

Полазећи од досадашњих признатих резултата науке која је утврдила периодизацију на основу битних карактеристика одређених историјских раздобља и, унутар њих, појединих етапа развоја револуционарног покрета, најприхватљивије је да се »Историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине«, која ће бити израђена као јединствено научно дјело и систематизована на хронолошко-проблемском методолошком принципу, подијели у два основна глобална раздобља разграничена 1945-том годином. Та два раздобља — обрађена у двије књиге — биће ращчлањена, у складу са наведеним критеријима, на периоде и његове фазе.

Такав поступак упућује на сљедећу структуру тематског плана, односно, периодизацију дјела »Историја Савеза комуниста Босне и Херцеговине«:

Раздобље до 1945. године (I књига)

I — Настанак и развитак радничког покрета и Социјалдемократске странке Босне и Херцеговине до 1919. године.

1. Друштвено-економске претпоставке за настанак радничке класе и стварање првих радничких удружења у Босни и Херцеговине.

2. Синдикални покрет и припреме за формирање Социјалдемократске странке Босне и Херцеговине (1906—1909).

3. Социјалистички покрет у Босни и Херцеговини (1909—1914).

4. Раднички покрет у Босни и Херцеговини за вријеме првог свјетског рата (1914—1918).

II — КПЈ и револуционарни раднички покрет у Босни и Херцеговини између два свјетска рата.

1. Формирање и легално дјеловање КПЈ (1919—1921).

2. Идејно-политичка ситуација и борба КПЈ током 20-тих година (1921—1929).

3. Сукоб са монарходиктатуром и усмјеравање ка народнофронтској политици (1929—1936).

4. Консолидација КПЈ и развој револуционарно-демократског покрета (1937—1941).

III — КПЈ у народноослободилачкој борби и револуцији у Босни и Херцеговини 1941—1945.

1. Рад КПЈ на припремама и покретању устанка (1941).

2. КПЈ у средишту борбе за војни и политички развој НОП-а (1941—1942).

3. КПЈ у периоду одлучујућих војних и политичких побједа НОП-а (1943).

4. КПЈ у борби за коначно ослобођење земље и пуну побједу НОП-а (1944—1945).

Раздобље 1945—1980 (II књига):

I — Период послеријатног стварања основа социјалистичког развоја БиХ (1945—1950), који има два потпериода и то:

а) Комунистичка партија Југославије у Босни и Херцеговини у периоду обнове и почетним фазама планске изградње Босне и Херцеговине (1945—1948) и

б) Формирање Комунистичке партије Босне и Херцеговине и њено дјеловање у систему доминације државног власништва и административног управљања (1948—1950).

II — Комунистичка партија односно Савез комуниста Босне и Херцеговине у периоду увођења и афирмације радничког самоуправљања (1950—1964).

III — Савез комуниста Босне и Херцеговине у периоду изградње и развоја социјалистичког самоуправног система (1964—1978).

ТЕМАТСКИ ПЛАН ДЈЕЛА

РАЗДОВЉЕ ДО 1945. ГОДИНЕ (I књига)

(Обим књиге 450 страница)

I — НАСТАНАК И РАЗВИТАК РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА И СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКЕ СТРАНКЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ ДО 1919. ГОДИНЕ

(Обим 100 страница)

1. Друштвено-економске претпоставке за настанак радничке класе и стварање првих радничких удружења у Босни и Херцеговини

Друштвено-економски развој и реформе у Босни и Херцеговини посљедњих деценија османске власти. Елементи робно-новчане привреде, првобитне акумулације капитала и зачеци мануфактурне производње парне машине. Радништво до аустроугарске окупације.

Босна и Херцеговина у свјетлу источне кризе; однос великих сила и покрета у сусједним земљама према Босни и Херцеговини.

Аустроугарска окупација Босне и Херцеговине и промјене у друштвено-политичким и економским односима. Структура становништва; развој саобраћаја, индустрије, трговине и занатства и њихове карактеристике. Поријекло, број и структура радника. Економско-социјални и политички положај радничке класе. Заоштравање класне супротности.

Ширење социјалистичких идеја и први облици отпора претјераној експлоатацији радничке класе. Стварање првих радничких удружења на болесничко-потпорној (типографи) и културно-забавној основи (жељезничари). Оснивање Главног радничког савеза и струковних савеза за Босну и Херцеговину и њихова програмска оријентација.

2. Синдикални покрет и припреме за формирање социјалдемократске странке Босне и Херцеговине (1906—1909).

Мајски штрајкови 1906. године и њихов историјски значај. Легализовање синдикалног покрета и његов организациони развој до 1909. године. Први и Други конгрес Главног радничког савеза, првомајске прославе и појачан рад на ширењу социјалистичке мисли. Појачан притисак туђинске власти и грађевинских политичких група на социјалистички раднички покрет. Оснивање и улога радничких организација на вјерско-националној основи. Анексија Босне и Херцеговине и њен утицај на развој политичког живота. Стварање услова за формирање политичке партије радничке класе. Везе и сарадња са радничким покретима Хрватске, Србије, Аустрије и Мађарске и Другом интернационалом.

3. Социјалистички покрет у Босни и Херцеговини (1909—1914)

Оснивање Социјалдемократске странке Босне и Херцеговине. Програм и организациона структура Странке. Однос СДС Босне и Херцеговине и синдикалног покрета. Политичка дјелатност СДС Босне и Херцеговине. Ставови СДС према Босанскохерцеговачком уставу, Сабору и грађанским политичким партијама. Ставови СДС Босне и Херцеговине према селу и аграрном питању. Ставови СДС Босне и Херцеговине према националном и колонијалном питању. Ставови СДС Босне и Херцеговине према милитаризму и рату. Улога СДС Босне и Херцеговине као опозиционе странке према грађанској политици. Развој синдикалног покрета до 1914. године и његови успјеси у економско-социјалној борби радничке класе. Јединство акције СДС Босне и Херцеговине и синдиката. Балкански ратови и »изнимне мјере« у Босни и Херцеговини. Опадање социјалистичког радничког покрета. Појава дисидентске групе око листа »Звоно«. Социјалистичка мисао у Босни и Херцеговини. Улога социјалистичке литературе и радничке штампе. Идеолошко и политичко образовање радничке класе. Односи са водећим партијама Друге интернационале. Аустромарксизам и СДС Босне и Херцеговине. Сарадња са радничким покретима

југословенских земаља. Културно-просвјетна и друга активност социјалистичког радничког покрета. Рад са омладином. Културно-умјетничка, просвјетна и друга друштва. Библиотеке и читаонице.

4. Раднички покрет у Босни и Херцеговини за вријеме првог свјетског рата (1914—1918)

Први свјетски рат. Босна и Херцеговина као ратно подручје. Економско-социјални и политички положај радничке класе. Мобилизација и други разлози замирања радничког покрета у првим годинама рата. Криза Аустро-Угарске Монархије и друштвено-политичка кретања у Босни и Херцеговини. Одјек руске револуције у Босни и Херцеговини, оживљавање радничког покрета и обнављање синдикалних и социјалдемократских организација. Укључивање у међународни раднички покрет. Цимервалдски покрет и Штокхолмска конференција. Утицај октобарске револуције на раднички покрет у Босни и Херцеговини и учешће наших људи у револуционарним збивањима у Русији и другим земљама. Ставови према рату, револуцији и стварању југословенске државе. Класна концентрација министријализма и социјалпатриотизма. Плима радничког покрета и социјално-политичка превирања 1918. године. Распад Аустро-Угарске и формирање Народне владе за Босну и Херцеговину. Улога радничког покрета Босне и Херцеговине у борби за стварање јединственог радничког покрета у новоствореној држави Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Закључни конгреси СДС Босне и Херцеговине и Главног радничког савеза Босне и Херцеговине и одлука о укључивању у југословенске радничке организације.

Закључна разматрања.

II — КПЈ И РЕВОЛУЦИОНАРНИ РАДНИЧКИ ПОКРЕТ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ИЗМЕЂУ ДВА СВЈЕТСКА РАТА

(Обим 150 страница)

1. Формирање и легално дјеловање КПЈ (1919—1921)

Завршетак првог свјетског рата и стварање Краљевине СХС. Улога и положај Босне и Херцеговине у новој држави и југословенској заједници. Прилике у земљи, социјална и политичка врења. Замах и идејно-политичко радикализовање радничког покрета. Закључни конгреси Социјалдемократске странке Босне и Херцеговине и Главног радничког савеза за БиХ и завршне припреме за концентрацију радничког покрета у Краљевини СХС на револуционарној платформи.

Контрареволуционарни и антикомунистички постулати грађанске идеологије и политике. Социјалпатриотизам. Конгреси уједињења у Београду и спровођење њихових одлука у БиХ. Карактеристике организационог развоја и програмске усмјерености револуционарног

радничког покрета. Штрајкови и друге акције. Формирање организација СКОЈ-а и њихова дјелатност. Вуковарски конгрес, његове последице и одједи. Иступања »центрумаша« и продубљивање процеса диференцијације у радничком покрету. Избори за Конституанту 28. 11. 1920. године. Антикомунистички курс режима. Политика гушења револуционисарног покрета; мјере насиља против генералног штрајка жељезничара и генералног штрајка рудара; хусинска буна. Обзнана и њена примјена.

Цијепање и слабење радничког покрета. Спонтане реакције на бијели терор; »Црвена правда«. Прилагођавање КПЈ и СКОЈ-а новим условима и одржавање континуитета.

Видовдански устав. БиХ у централистичком систему.

Доношење Закона о заштити јавне безбједности и поретку у држави. Легализација политичког насиља и терор против КПЈ, СКОЈ-а и цјелокупног револуционарног покрета.

2. Идејно-политичка струјања и борба КПЈ током 20-тих година (1921—1929)

Привредна кретања, односи у друштву и глобална политичка констелација током 20-тих година. Унитаризам, национална неравноправност и националистичке оријентације. Недоследност аграрне реформе и политичке манипулације на том терену.

Угрожавање тековина борбе радничке класе и осјетно погоршање њеног политичког и економског положаја. Стање и промјене у радничком покрету. Груписање реформистичких струја; њихови напори да преузму и монополишу водећу улогу у радничком покрету. Илегална и легална активност КПЈ и СКОЈ-а. Формирање и дјеловање организација Независних синдиката, Независне радничке партије и Савеза младих радника. Трећа конференција КПЈ. Идејно-политичка струјања; становишта о националном питању и југословенској државној заједници; извори, узроци и зачеци фракционаштва, тенденције доктринерства и секташтва. Насртаји режима Пашић-Прибићевић на љевичарске радничке организације. Забрана Независних синдиката и Независне радничке партије.

Жаришта и реперкусије продубљавања политичке кризе у Краљевини СХС на тлу Босне и Херцеговине.

Стање и кретања на селу; симптоми аграрне кризе и грађанска политика КПЈ и проблеми села.

Оживљавање и проширивање партијског рада 1925—1926. Разбијање изолације и јачање утицаја комуниста путем социолошког и других друштава, листова »Смотра« и »Гласник истине« и сл. Покушаји акционог повезивања синдикалних централа. Група »Уједињење«. Формирање УРССЈ. Узроци и ток тарифно-штрајкачког покрета. Одраси становишта и закључака Трећег конгреса КПЈ. Супротности између КПЈ и Социјалистичке партије Југославије у БиХ. Политичка активност комуниста поводом обласних и скупштинских

избора 1927. године. Разграђавање и учвршћење мреже организација КПЈ и СКОЈ-а. Покрајинске конференције КПЈ БиХ 1927. и 1928. године. Подршка антифракцијској линији. Учешће на општинским изборима 1928. Четврти конгрес КПЈ. Супротстављање националистичким и антидемократским правцима грађанске политике.

Третман Босне и Херцеговине у политици руководства КПЈ. Учешће и улога револуционара из БиХ у водећим тијелима КПЈ и југословенског револуционарног радничког покрета.

Збивања уочи проглашења диктатуре.

3. Сукоб с монарходиктатуром и усмјеравање ка народнофронтовској политици (1929—1936)

Државни удар 6. 1. 1929. године. Корјени, карактер, мјере и интенције монарходиктатуре. Однос водећих кругова грађанских групација према шестојануарском режиму. Увођење бановинског управно-административног система. Позадина и стварни смисао подјеле Босне и Херцеговине.

Активни отпор малобројне КПЈ и СКОЈ-а монарходиктатури. Методи, средства и ефекти те борбе. Властите иницијативе и утицаји Коминтерне.

Максимално ангажовање читавог државног апарата против комуниста. Убиства, хапшења, суђења и прогони.

Велики губици КПЈ и СКОЈ-а, разбијање многих организација и друге посљедице директне конфронтације с диктатуром. Непосредни и далекосежни утицаји стечених искустава и сазнања. Модификације партијске политике. Покушаји оснивања синдиката у илегалству. Опортунизам врхова нераспуштених синдикалних централа, пасивизација УРССЈ. Протежирање прорежимских радничких удружења.

Обим (апсолутни и релативни) и структура радничке класе у БиХ; показатељи промјена и тенденција у том погледу током 20-тих и почетком 30-тих година. Карактеристике положаја најамних радника. Сеоски пролетаријат и полупролетаријат. Политичка ангажованост и опредјељења радничке класе. Идеологија и пракса револуционарног и реформистичког крила радничког покрета. Режим и грађанске групације према пролетаријату и радничком покрету.

Кулминирање дуготрајне аграрне кризе. Задуженост и пауперизација сиромашног сељаштва. Гибања на селу. Трендови опште привредне кризе. Затварање фабрика и занатских радионица, слом дрвне индустрије, редукација радне снаге, пад реалних надница, незапосленост. Поновно избијање штрајкова и тарифних акција.

Трансформација режима диктатуре. Октројисани устав, избори, оснивање Југословенске радикално-сељачке демократије. Реактивирање грађанске опозиције.

Повезивање комуниста и обнављање њихових илегалних организација у БиХ. Растурање летака поводом избора и штрајкова.

Издавање листова »Комунист« и »Фабрика и њива«. Партијска савјетовања и конференције. Ставови и одлуке Покрајинске конференције КПЈ за БиХ 1932. године. Хапшења крајем 1932. и током 1933. године. Привремени застој партијског рада у једном дијелу БиХ. Развијање активности КПЈ и СКОЈ-а у западној Босни 1933—1936. Партијска конференција у Бањалуци 1934, Оснивање КАБ-а, покретање листа »Народна правда«, формирање иницијативног одбора Савеза радне омладине, Женског покрета и др. Поновно устројство и дјеловање партијских организација и у другим дијеловима БиХ, напосе већим индустријским центрима 1935—1936. Спровођење политичке линије IV земаљске конференције КПЈ и Сплитског пленума ЦК КПЈ. Неросредније повезивање комуниста у БиХ са масама, учешће у синдикатима, шира активност међу омладином, студентима, женама и на селу. Први јавни зборови са народнофронтовским паролама и акције поводом скупштинских избора 1935. године. Масовна хапшења и осуде комуниста 1936. Отварање и растурање концентрационог логора у Вишеграду.

Различити облици утицаја и рада комуниста и у интервалима растројства форума и организација КПЈ и СКОЈ-а. Комунисти из БиХ у револуционарном покрету на подручју других југословенских земаља и изван њих. Учесће у грађанском рату у Шпанији.

4. Консолидација КПЈ и развој револуционарно-демократског покрета (1937—1941)

Карактеристичне црте раздобља владе Милана Стојадиновића. Прегруписавање грађанских странака. Привредне и социјалне прилике у другој половини 30-тих година. Споразум Цветковић-Мачек. Распарчавање БиХ и друге посљедице те нагодбе. Аутономистички покрет, великонационалистичке, сепаратистичке и профашистичке тенденције у склопу грађанске политике.

Обиљежја и циљеви народнофронтовске платформе и одговарајућег идејно-политичког курса новог руководства КПЈ. Разрада концепције КПЈ о рјешењу националног питања на принципу самоопредељења свих југословенских народа и уређењу југословенске заједнице на федеративној основи. Афирмација растућег антифашистичког револуционарно-демократског покрета и других достигнућа самосталног креирања партијске политике у складу са ситуацијом у земљи и потребама властитог народа.

Објективни и субјективни услови процеса систематске консолидације КПЈ у БиХ. Иницијативе и одлуке Покрајинске партијске конференције 1938. у Мостару. Подмлађивање, умножавање и координирање организација КПЈ на читавом простору БиХ. Социјални извори чланства КПЈ и СКОЈ-а и мотиви укључивања припадника разних слојева друштва у револуционарно-демократски покрет. Претпоставке и путеви успостављања акционог савеза радника и сељака. Политизација и ангажовање омладине. Учесће жена у револуционарном и антифашистичком покрету.

Идејно-политичка одређеност и домети разноврсне и разуђене дјелатности комуниста. Поријекло и класна основа актуелних политичких девиза и захтијева КПЈ. Потискивање реформиста из врхова синдиката и класно револуционисање тих организација. Задобијање водеће идејне улоге у радничким и неким другим културно-просвјетним и спортским друштвима («Пелагић», «Абрашевић», «Филип Вишњић», «Вележ», «Борац», «Слобода», «Мататја», «Пријатељи природе», итд), студентским удружењима у БиХ и друштвима босанскохерцеговачких студената у Загребу и Београду, сталешким организацијама и др. Формирање Иницијативног одбора Странке радног народа. Учешће на изборима 1938. Отворена писма босанскохерцеговачких студената и турнеје њихових друштава. Антифашистички зборови и демонстрације. Учесталост радничких штрајкова и тарифних акција широм БиХ. Теоријске расправе и публицистички рад комуниста. Умјетничке приредбе и изложбе. Књижевно стваралаштво.

Интензивно и методично идеолошко образовање комуниста. Илегална савјетовања, курсеви и семинари за чланове КПЈ и СКОЈ-а. Растурање и кориштење марксистичке литературе, белетристике и штампе.

Привредна и политичка кретања у земљи након избијања другог свјетског рата. Престројавање грађанских политичких снага и опадање њиховог утицаја у друштву. Помијерање радних маса ка политичкој левизи.

Припреме, ток и закључци Покрајинске конференције КПЈ за БиХ 1940. године. Стратешки значај разраде становништва, о самоодређењу народа БиХ и о успостављању «Народне аутономије». Покретање и издавање листа «Глас савеза радника и сељака». Реактивирање и омасовљење СКОЈ-а, раст револуционарног омладинског покрета.

Пета земаљска конференција КПЈ 1940. Усвајање и спровођење њених смјерница. Настављање истрајне борбе за националну равноправност, заједништво и друге непосредне и трајне животне интересе и тежње радних маса; убрзан пораст престижа комуниста и утицаја њихове политике у босанскохерцеговачком друштву; израстање и продирање револуционарно-демократског покрета у центар збивања.

Унутрашња и спољна политика владе Цветковић-Мачек; забрана многих радничких и студентских друштава, распуштање УРССЈ и фаворизовање режимских синдиката. Оснивање концентрационих логора на подручју БиХ (Билећа, Сребреница) и отпремање босанскохерцеговачких комуниста у логоре (Ивањица, Леноглава, Крестинац). Компромитација и бесперспективност грађанске политике.

Вишеструко повећање броја организација и чланова КПЈ и СКОЈ-а, тзв. васпитно-припремних група и актива симпатизера. Демонстрације 27. 3. 1941. Мобилност и активност уочи и током априлског рата 1941.

Закључна разматрања.

III — КПЈ У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОЈ БОРБИ И РЕВОЛУЦИЈИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ 1941—1945.

(Обим 200 страница)

1. Рад КПЈ на припремама и покретању устанка (1941)

Априлски рат и његове посљедице. Окупација и подјела Југославије; укључивање БиХ у квислиншку НДХ. Карактер окупаторско-усташког система и политике, пљачка материјалних добара, терор и експлоатација, шовинистичко-националистички екстремизам, геноцид и социјална демагогија. Однос грађанских снага према окупатору. Мјере против КПЈ.

Стратегија и тактика КПЈ. Ставови и закључци Априлског и Мајског савјетовања КПЈ у Загребу, спровођење политичких и војних припрема за устанак. Организационо стање КПЈ и СКОЈ-а. Појачано дјеловање на стварању војне организације.

Догађаји уочи устанка. Почетак и ток устанка. Оружане борбе у појединим областима БиХ. Јачање војне организације, појава првих слободних територија, стварање и функција првих органа народне власти; отпор у градовима.

Реаговање окупатора и квислинга на устанак. Појава и карактер четништва.

2. КПЈ у средишту борбе за војни и политички развој НОП-а (1941—1942).

Савјетовање у Столицама и реализација његових одлука. Партизански одреди као јединствена форма војне организације; организационо прилагођавање КПЈ и СКОЈ-а условима борбе; даља изградња органа народне власти.

Збијање контрареволуционарних снага окупатора, квислинга и колаборациониста против НОП-а. Револуционарни циљеви оружане борбе против окупатора («Нема повратка на старо»). Стварање ударних и покретних јединица.

Босна и Херцеговина у средишту војних и политичких збивања НОП-а и револуције. Партијско Савјетовање у Иванчићима. Скендервакуфска конференција.

Појачани напори окупатора и квислинга да путем разних војних и политичких мјера ликвидирају НОП. Контрареволуционарна улога четништва и његова квислиншка позиција.

Фочански период — револуционарно-демократски садржај и тековине (Партија, власт, омладина, АФЖ).

Борбе против удружених окупатора и квислинга широм Босне и Херцеговине.

Значај и резултати похода групе пролетерских бригада у западну Босну.

Септембарски (крајишки) прописи. Формирање дивизија и корпуса НОВЈ.

Организација и начин дјеловања КПЈ и СКОЈ-а у оружаним јединицама, војнопозадинским органима и на ослобођеним и неослобођеним територијама; масовне антифашистичке организације (УСаОЈ, АФЖ).

Прво засједање АВНОЈ-а.

3. КПЈ у периоду одлучујућих војних и политичких побједа НОП-а (1943).

Војне и политичке прилике у свијету и у осталим земљама Југославије на прелазу из 1942. у 1943. годину. НОП на подручју БиХ крајем 1942. године и почетком 1943. Морално-политичко и војно значење битака на Неретви и Сутјесци, њихов одјек у земљи и иностранству. Борбе у осталим крајевима земље. Капитулација фашистичке Италије и њене посљедице.

Израстање НОП-а у одлучујућу друштвено-политичку снагу у БиХ у другој половини 1943; преломна побједа у окупљању народа; организационо-политичка изградња масовних друштвено-политичких организација; развој народне власти и продубљавање револуционарно демократског система.

Припреме и прво засједање ЗАВНОБиХ-а; стратешко-политички значај одлука овог засједања.

Револуционарне тековине другог засједања АВНОЈ-а.

4. КПЈ у борби за коначно ослобођење земље и пуну побједу НОП-а (1944—1945).

Важнији догађаји у свијету и на југословенском ратишту.

Војна и политичка ситуација у Босни и Херцеговини.

Дјелатност КПЈ и других масовних друштвено-политичких организација на економском, политичком и војном плану. Развој и успјеси НОП-а и проширивање и учвршћивање политичких основа револуције.

Друго засједање АВНОЈ-а и конституисање органа државне власти.

Борба за коначно ослобођење Југославије са посебним освртом на Босну и Херцеговину.

Треће засједање ЗАВНОБиХ-а и доградња државности федералне Босне и Херцеговине у оквиру Демократске Федеративне Југославије.

Завршна разматрања.

РАЗДОВЉЕ 1945—1978. ГОДИНЕ (II књига)
(Обим књига 500 страница)

I — Период послеријатног стварања основа социјалистичког развоја
Босне и Херцеговине (1945—1950)
(Обим 150 страница)

Период од ослобођења земље 1945. године па до доношења Закона о управљању предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива, 1950. године, представља јединствену цјелину у нашем развоју. Тај период карактерише државна својина на средствима за производњу и централистичко управљање тим средствима.

Међутим, кад овај период посматрамо са становишта развоја Комунистичке партије у Босни и Херцеговини, онда се оцртавају два раздобља у овом периоду. У првом раздобљу, од 1945. године до 1948, још није постојала Комунистичка партија Босне и Херцеговине, него Комунистичка партија Југославије за Босну и Херцеговину. То значи да Босна и Херцеговина, иако је била посебна федерална јединица још од Другог засједања АВНОЈ-а 1943. године, односно посебна република од Устава ФНРЈ из 1946. године, она још није имала своју комунистичку партију. Према томе, у овом раздобљу комунисти Босне и Херцеговине дјелују у специфичним условима. Наиме, Босна и Херцеговина има свој Устав, своје државне органе од мјесних одбора до скупштине Народне Републике Босне и Херцеговине, има Народни фронт као широку политичку организацију, Народну омладину Босне и Херцеговине и неке друге организације. Међутим, Комунистичка партија као авангардна организација није била осамостаљена, па ни партијско руководство није било Босне и Херцеговине, него се звало Покрајински комитет КПЈ за Босну и Херцеговину.

Када је на Петом конгресу Комунистичке партије Југославије, одржаном у јулу мјесецу 1948. године, донесена одлука да се оснује и Комунистичка партија Босне и Херцеговине, што је учињено на Првом, Оснивачком конгресу Комунистичке партије Босне и Херцеговине у јесен 1948. године, створени су услови да комунисти Босне и Херцеговине самосталније дјелују, али и да преузимају већу одговорност за општи друштвени развој Босне и Херцеговине. Због тога ово раздобље има своје особености и чини посебну цјелину у периоду стварања основа социјалистичког развоја Босне и Херцеговине.

а) Комунистичка партија Југославије у Босни и Херцеговини у периоду обнове и почетним фазама планске изградње Босне и Херцеговине (1945—1948).

У првом раздобљу обнова и изградња земље, представља врло значајан задатак КПЈ за Босну и Херцеговину, па приликом обраде овог проблема треба обратити пажњу на специфичности ове југословенске земље, која је била и највише порушена у току рата. Поред порушених пруга, путова, индустријских објеката, рудника и др, у Босни и Херцеговини су били попаљени или разрушени цијели градови, попаљени домови, господарски објекти, уништена радна и приплодна стока. Није било ни жита ни других потребних артикала за исхрану становништва. Према томе, и поред чињенице да је Босна и Херцеговина била међу најнеразвијенијим југословенским земљама, она је из рата изашла још и опустошена.

У поглављу у коме се буду обрађивали задаци КПЈ за БиХ на обнови и изградњи земље, посебно мјесто треба дати изградњи пруга Брчко — Бановићи и Шамац — Сарајево, на којима је радила омладина цијеле Југославије, па и Европе и других континената. Њихов значај је и у томе што је Босна и Херцеговина, поред изласка у свијет пругама нормалног колосијека, добила могућност да далеко боље користи и извози рудна, шумска и друга богатства за свој привредни развој. Поред економског значаја ових пруга у историји Босне и Херцеговине, треба нагласити омладински ентузијазам и ријешеност младих људи да граде своју домовину и истаћи, с тим у вези, улогу омладине у развијању братства и јединства, а посебно значај омладинских акција у изградњи стручног кадра, што је за Босну и Херцеговину од посебног значаја.

У овом периоду је извршена аграрна реформа и колонизација. Овим револуционарним мјерама је одузета земља велепосједницима и дата онима који је обрађују. Поред тога, један велики број људи из Босне и Херцеговине је колонизиран у Војводину, гдје је добио земљу. Аграрна реформа и колонизација за Босну и Херцеговину има посебан значај и по томе што су тада укинута и посљедњи остаци феудалних односа.

Непосредно послје завршетка НОР-а и оружаног дијела револуције приступило се доградњи босанскохерцеговачке државности и успостављању политичког система који је прилагођен мирнодопским условима.

Улога КПЈ за Босну и Херцеговину у периоду планске изградње земље била је врло значајна. То је период када је Партија непосредно руководила свим важнијим пословима, када су органи власти и политичке организације представљали трансмисију Партије. Зато је потребно анализирати тај период како би се сагледале све позитивне и негативне стране тога система, као и дјелатност саме Партије у томе систему.

У овом раздобљу се у Босни и Херцеговини збио један важан догађај који је имао далекосежне позитивне посљедице. Народна скупштина Босне и Херцеговине је донијела Закон о скидању зара и фереце. Ова мјера је имала велики значај за еманципацију жене Муслиманке и њено укључивање у савремене токове живота, па зато ово питање заслужује посебну пажњу да се изучи и покаже колико је оно утицало на изједначавање људи у политичком и другим видовима, на њихову слободу и равноправност.

Имајући у виду истакнута, а и друга питања карактеристична за раздобље у коме КПЈ за Босну и Херцеговину ствара основе за социјалистички развој Босне и Херцеговине, потребно је у обради тежиште усмјерити на анализу следећих питања:

— општа послјератна ситуација у Југославији и у Босни и Херцеговини посебно;

— доградња босанскохерцеговачке државности: формирање Привремене Народне скупштине, Народне владе Босне и Херцеговине, избори, доношење Устава НРБиХ, револуционарних закона, сламање

контрареволуционарних отпора и ликвидација остатака контрарево-
луције;

— организациона изградња КПЈ и њено прилагођавање услови-
ма борбе за изградњу земље, као и њена улога у организацији народ-
них маса;

— борба КПЈ за Босну и Херцеговину за развој демократских
друштвених односа;

— организациона и политичка доградња Народног фронта Босне
и Херцеговине и његова улога у мобилизацији маса на изградњи зем-
ље;

— улога СКОЈ-а и младе генерације у обнови ратом разрушене
земље;

— мјере на обнови и изградњи земље;

— мјере и процеси у промјени својинских односа, преузимање
средстава за производњу и форма државног управљања тим сред-
ствима, те развијање државноцентралистичког система уопште, при-
преме за прелазак на планску привреду, као и развој привреде у
првим годинама планског развоја;

— политика КПЈ на селу.

*б) Формирање Комунистичке партије Босне и Херцеговине и
њено дјеловање у систему доминације државног власништва и
административног управљања (1948—1950)*

Ово раздобље карактерише чињеница оснивања Комунистичке
партије Босне и Херцеговине 1948. године. То је практично било
вријеме када је био потпуно оформљен политички систем Републике
Босне и Херцеговине у саставу ФНРЈ, јер иако су били формиран
органи власти, донесен Устав и велики број закона системског ка-
рактера, ипак је Партија, која је представљала основну полуку чита-
вог политичког система, све до тога времена носила име Комунисти-
чка партија Југославије за Босну и Херцеговину. Године 1948, на
Оснивачком конгресу је основана Комунистичка партија Босне и
Херцеговине, па иако је организационо представљала јединство КПЈ,
ипак је била и самостална партија Босне и Херцеговине.

И развој друштвено-политичког система у овом периоду има
значајно мјесто. Истина, то је период када је централизам власти
долазио до пуног изражаја, али и поред тога, нужно је да се изуче
дејства тога система на свеукупни развој друштвених односа у Бо-
сни и Херцеговини, као и Југославији у цјелини.

Овај период карактерише и плански развој привреде у цијелој
Југославији, па и у Босни и Херцеговини. С обзиром да је друштве-
но-политички систем био централизован, то је и план развоја земље
имао те карактеристике. Али, и поред тога, Босна и Херцеговина је
имала свој план привредног развоја који је имао значај за цијелу
Југославију. Зато, код изучавања проблема индустријализације зем-
ље у цјелини, посебну пажњу треба посветити оријентацији на из-
градњу тешке индустрије у Босни и Херцеговини, која је од значаја
за цијелу земљу, затим изградњу војне индустрије и развијање сиро-

винске базе у овој земљи. Врло важно мјесто у привредном развоју су имале босанске шуме, па је улога Босне и Херцеговине у борби против економске блокаде наше земље, која је вршена од стране земаља које су слиједиле политику Информбироа од 1948. године и касније, била велика. Исто тако је значајна чињеница да Босна и Херцеговина има велику хидроенергију у својим рукама, као и велике количине угља, што ју је сврставало у ред првих земаља по производњи погонске енергије у Југославији, мјерено по глави становништва.

У склопу обраде проблема друштвено-економског развоја Босне и Херцеговине треба анализирати и питање политике КП БиХ у области пољопривреде у цјелини, с посебним освртом на проблем задругарства уопште и сељачких радних задруга посебно.

Посебно треба анализирати значај и методе борбе КПБиХ против Информбироа 1948. године и даље.

Народни фронт Босне и Херцеговине и НОБиХ имају значајно мјесто у политици СКБиХ, посебно у политичком окупљању и мобилизацији маса на изградњи земље, на развијању братства и јединства народа и народности, мобилизацији радне снаге и фронтонским радним бригадама, како на савезним, тако и на републичким и локалним радним акцијама.

Борба за развијање братства и јединства је врло значајно питање рада КПЈ, па према томе и НФЈ у цјелини. Оно је за Босну и Херцеговину, у којој заједно и измијешано живе Срби, Хрвати и Муслимани и више народности, још значајније. И вјерска структура у овој земљи је сложена. Ако се тој чињеници дода и то да су ранији режими распиривали и националну нетрпељивост, онда се може претпоставити у каквим се тешкоћама нашла КПБиХ у борби за братство и јединство босанскохерцеговачких и југословенских народа и народности у овом послеријатном периоду. Развој братства и јединства и изграђивања свијести о заједничком живљењу босанскохерцеговачких народа и народности један је од низа значајних успјеха КПБиХ и КПЈ у овом периоду.

Улога КПБиХ на пољу изградње основних, средњих, виших и високих школа је врло велика. Од особите важности је нагласити чињеницу да је ова земља у овом раздобљу добила прве факултете и низ средњих и виших школа, које раније није имала. Развојем широке мреже основног, средњег, вишег и високог школства у Босни и Херцеговини су створени услови за оспособљавање стручних кадрова којих раније није имала, или их није имала довољно. У овом раздобљу је формирано и Научно друштво Босне и Херцеговине, што је представљало значајан фактор у развоју научне мисли.

И у области социјалне и здравствене политике су постигнути запажени резултати. Поред здравственог кадра, изграђен је већи број установа социјалног осигурања, здравствених и социјалних установа за збрињавање старих, изнемоглих и других дефектних лица.

На основу изложених општих констатација у овом периоду, средиште истраживања усмјерити на:

— Оснивачки конгрес КПБиХ и његов значај за даљу изградњу Партије;

— улогу Комунистичке партије Босне и Херцеговине у даљој изградњи босанскохерцеговачког друштва;

— даљу организационо-политичку изградњу Комунистичке партије Босне и Херцеговине;

— борбу против Информбироа;

— развој друштвено-политичког система,

— плански развој привреде у Босни и Херцеговини,

— политика КПБиХ на селу;

— политика КПБиХ у области школства, просвјете, науке, културе;

— социјалну и здравствену политику;

— улога Народног фронта у планској изградњи земље;

— улога синдиката Босне и Херцеговине у мобилизацији радничке класе на извршење планских задатака и

— улога омладинске и других друштвено-политичких организација на плану провођења политике КПБиХ.

Закључна разматрања.

II Комунистичка партија, односно Савез комуниста Босне и Херцеговине у периоду увођења и афирмације радничког самоуправљања (1950—1964)

Године 1950. је Савезна народна скупштина донијела Закон о управљању предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива, од када у Југославији, па и у Босни и Херцеговини, отпочиње период радничког самоуправљања. То је крупан догађај како за Југославију и КПЈ, тако и за међународни раднички покрет, јер је то први пут у историји заживјела у пракси Марксова замисао фабрике радницима, земља сељацима. Овај догађај је условио и промјену улоге Партије у социјалистичком друштву. С тим у вези, КПЈ је прилагођавала свој метод рада новоствореним условима и задацима Партије.

Увођењем радничког самоуправљања наметнула се потреба прилагођавања цјелокупног друштвено-политичког система новонасталим условима. Уведено је вијеће произвођача у скупштине друштвено-политичких заједница, формирана извршна вијећа у Савезној скупштини и Скупштини Босне и Херцеговине, затим савјети као посебни извршни органи, а извршена је и реорганизација државне управе и прилагођена да дјелује у условима радничког самоуправљања. Од посебног значаја је Закон о народним одборима из 1952. године, поготово кад се посматра са становишта развоја самоуправљања и на територијалној сфери живота. То је период када је уведен и комунални систем, што је било од посебног значаја за даљи развој социјалистичких друштвено-економских и политичких односа у Југославији, па и у Босни и Херцеговини.

Друштвено-економски развој у овом периоду је од посебног значаја за Босну и Херцеговину. То је вријеме у коме се довршава већина објеката првог петогодишњег плана, међу којима треба истаћи: електропривредна постројења, дрвну индустрију, рударство, црну металургију, војну индустрију и др. Стављањем у погон предузећа изграђених у периоду првог петогодишњег плана, Босна и Херцеговина је по први пут добила неке модерније објекте који ће је извести из елементарне фазе неразвијених земаља.

Посебно је значајна политика Партије у пољопривреди и на селу у овом периоду. У то вријеме, с обзиром на брз развој индустрије, долази до пуног изражаја миграција становништва из села у градове. Дошло је и до промјене политике Партије према друштвеном сектору пољопривреде. Умјесто СРЗ-а, тежиште се баца на формирање општих земљорадничких задруга и пољопривредних добара као модернијих организација у овој грани привреде, уводи се модернија опрема, агромелиорација и др., што се позитивно одразило на увећање производње пољопривредних добара.

И пораст животног стандарда представља значајну карактеристику овог периода.

Савез комуниста Босне и Херцеговине и државни органи су предузели и низ мјера на усклађивању привредног раста у Босни и Херцеговини, што је било од великог значаја за даљи општи развој.

У области културе, просвјете, науке, и посебно у области идејно-политичке надградње дошло је до интензивнијег развоја.

Улога СКБиХ у креирању политике СКЈ у области међународних односа, нарочито у формирању политике мирољубиве активне коегзистенције и покрета несврставања, бивала је све већа и значајнија, како у нормализацији односа са СССР-ом и источноевропским земљама, тако и у подршци ослободилачким и револуционарним покретима у свијету.

Народни фронт, односно ССРН, омладинска и друге друштвено-политичке организације су у условима самоуправљања добиле далеко значајнију улогу. Њихов основни задатак је био да мобилишу своје чланство на задацима који су у то вријеме били актуелни, а посебно на објашњавању улоге органа радничког самоуправљања, као и активно учешће у овим органима.

Од посебне је важности питање изградње Савеза комуниста Босне и Херцеговине и Југославије као водеће идејне снаге друштва. Наиме, у овом периоду је одржан Шести конгрес КПЈ на коме је КПЈ промијенила име у СКЈ, а тиме је измијењена и њена гранија улога. Партија је преносила задатке на одређене органе и организације и тражила да их они извршавају у интересу развоја социјализма и самоуправних социјалистичких односа. Савез комуниста није директно руководио друштвеним пословима, него почиње да идејно усмјерава и подстиче рад самоуправних органа, државних органа и друштвено-политичких организација.

Посебно је значајно истаћи да је у овом периоду донесен и Програм СКЈ који је имао далекосежне позитивне реперкусије на развој политичких и друштвено-економских односа у Југославији.

Да би се сагледала улога СК и његова активност у овом периоду, треба обрадити:

- развој идејно-теоретске мисли и у СКЈ и СКБиХ;
- увођење и развој радничког самоуправљања;
- развој политичког система у периоду радничког самоуправљања;
- а) проширивање самоуправљања на све сфере друштвене дјелатности;
- б) комунални систем;
- ц) скупштински систем;
- д) извршни органи скупштине друштвено-политичких заједница;
- е) прилагођавање државне управе самоуправном систему;
- мјесто и улога СК Босне и Херцеговине у систему радничког самоуправљања;
- а) организациони развој СКБиХ;
- б) идејни развој чланова СКБиХ;
- отпори развоју самоуправног система,
- мјесто и улога ССРН и других друштвено-политичких организација у систему радничког самоуправљања;
- политика СКБиХ у области остваривања задатака привредне изградње и стандарда радних људи;
- политика СКБиХ у области културе, просвјете, науке и идејно-политичке надградње;
- улога СКБиХ у креирању политике СКЈ у области међународних односа,
- СКБиХ и сарадња у међународном радничком покрету и
- борба СКБиХ против Информбироа и схватања о неминовности увођења вишепартијског система и бирократско-статистичких снага.

Закључна разматрања.

III Савез комуниста Босне и Херцеговине у периоду изградње и развоја социјалистичког самоуправног система (1964—1978)

(Обим 200 страница)

Почетак четвртог периода је везан за Осми конгрес СКЈ. У овоме периоду је дошло до даљег развоја самоуправљања, привредног, културног, просвјетног и другог успона наше земље уопште, а Босне и Херцеговине посебно. Савез комуниста Југославије, а тиме и Савез комуниста Босне и Херцеговине је добио битку против бирократских, националистичких, технократских и других антисоцијалистичких снага. Разријешена су многа питања која су била нагомилана у периоду централистичког политичког система, а нарочито је доста урађено на рјешавању националног питања и међунационалних односа на принципима заједништва и равноправне сарадње, усаглашавања и договарања на нивоу федерације, на једној и нивоу општина на другој страни. Изграђена је концепција и проведен је у пракси систем народне одбране и друштвене самозаштите као израз нових

друштвених односа изграђених на основама развијеног система самоуправљања. Савез комуниста Југославије, па и СКБиХ, је на Деветом, Десетом и Једанаестом конгресу СКЈ, као и на конгресима СКБиХ, разрадио, а затим је и проведен, друштвено-политички систем заснован на развијеном самоуправном систему, разрадио улогу СК у тој етапи борбе за социјализам и друга значајна питања за даљи развој социјализма са самоуправним системом.

С обзиром на значај овог периода за цјелокупни развој Босне и Херцеговине и Југославије, потребно је анализирати питања:

- даљи развој идејно-теоретске мисли у СКЈ и СКБиХ;
 - организациони и идејни развој СКБиХ;
 - дјелатност СКБиХ на даљем развоју друштвеног самоуправљања с посебним освртом на преношење самоуправних права на непосредне произвођаче у сфери проширене репродукције;
 - развој самоуправних односа у области образовања, науке и културе;
 - улога СКБиХ на провођењу привредне и друштвене реформе;
 - развој политичког система последице Устава СФРЈ и Устава СРБиХ 1963. године;
 - борба СКБиХ за братство и јединство, заједништво и рјешење националног питања на принципима равноправности и сарадње свих народа и народности у Босни и Херцеговини;
 - СКБиХ у борби за сламање државноцентралистичких отпора, националистичких и либералистичких снага;
 - СКБиХ у борби за провођење концепције и праксе општенародне одбране и друштвене самозаштите;
 - даљи друштвено-економски развој у Босни и Херцеговини:
 - а) привредни развој;
 - б) политика СК на селу и у пољопривреди;
 - друштвено-политички систем и његов развој:
 - а) увођење и развој делегатског система;
 - б) скупштински систем;
 - ц) комунални систем;
 - д) мјесне заједнице и њихова улога;
 - ССРН Босне и Херцеговине као фронт организованих социјалистичких снага;
 - мјесто и улога друштвено-политичких организација у систему развијених самоуправних односа:
 - а) омладинске организације;
 - б) организације синдиката;
 - ц) организације бораца НОР-а
 - д) и других организација.
- Закључна разматрања.

А У Т О Р И

Сарајево, април 1981.

Др Здравко Антонић
Др Драго Боровчанин
Др Илијас Хаџибеговић
Др Недим Шарац